

Војин Димитријевић*

ОДНОС ЉУДСКИХ ПРАВА И МИРА**

Као вредности, мир и људска права могу се доводити у различите односе. У гласној дебати о односима мира, људских права и развоја, која се одвијала у осмој и деветој деценији овога века, групе држава у Уједињеним нацијама и другим међународним организацијама поистовећивале су се с приматом неке од тих вредности. Говорило се да „Запад“ подржава људска права, „Исток“ мир, а „Југ“ највише полаже на развој. Подразумевало се ипак да свака од ових група признаје значај других двеју вредности, мада секундаран, док су све време постојали ванинституционални радикали који су неке од тих вредности потпуно одбацивали.

Расправа о односу мира и људских права сада се води у атмосфери која личи на ону пре Другог светског рата: потпуно одбијање мира и људских права као вредности постало је опет прихватљив интелектуални став. Они који се баве људским правима и миром, морају поново да се суочавају с политички и интелектуално моћним противницима који не верују да су, бар кад су они и њихов народ у питању, мир и људска права потребни или пожељни. Ако се ниједно од тога не жели, однос између мира и људских права постаје ирелевантан. Расправа о том односу има смисла само за људе који признају обе вредности.

„Људска права“ испостављају се као група инструменталних вредности, које воде дубљим, суштинским вредностима. Сама идеја људских права, уверење да свако људско биће има урођена права, која му држава не даје па не може ни да му их одузме, вредност је сама по себи. У том смислу људска права се појављују као циљ у Повељи Уједињених нација.

Мир се може посматрати као право. Право на мир је Генерална скупштина Уједињених нација свечано прогласила у Декларацији о праву народа да живе у миру од 12. новембра 1984. године.

---

* Др Војин Димитријевић, редовни професор Правног факултета у Београду.

** Текст представља резиме опширног чланка објављеног у *Аналима* 1–3/1997. на енглеском језику, где је грешком изостављен.

Заступници колективног права на мир неће наћи правну подршку у тој декларацији и околностима под којима је она изгласана. Време када је поднет предлог да се она усвоји, њен предлагач („социјалистичка“ Монголија) и њене нејасне и китњасте политичке формулације говорили су одмах да Декларација представља пропагандистички напор СССР-а и његових савезника да још једном охрабре пацифисте у иностранству, који су им увек били од користи. Подршка коју су добили од влада у трећем свету углавном је потекла од њихове склоности да подрже све предлоге да се нова права додају списку људских права „треће генерације“. Диктаторски режими у таквим земљама имали су за то још један разлог: неодређена права „народа“ тумачили су као право државе којом такав режим влада, симболизује је и представља у међународној заједници. Истичући магловита колективна права својих народа у односу на иностранство, властодршци су се могли претварати да делају у прилог људским правима, иако су их иначе ускраћивали својим поданицима.

Док колективно право на мир нема неки већи значај нити знатнију садржину, треба обратити пажњу на често занемарена права појединаца која почивају на миру као вредности или се могу користити да би се очувао мир, спречио оружани сукоб или да би се одбило учествовање у рату. Поменута права омогућују појединцима да се супротставе насилним средствима за решавање међународних и унутрашњих сукоба и да контролишу доносиоце одлука који се налазе у положају да намерно или због своје неспособности увуку друштво у оружане сукобе. При томе се, између осталог, мисли на слободе кретања, изражавања, информисања, мирног окупљања, удруживања и политичка права на учешће у вођењу јавних послова, као и на права на приватност и заштиту породице и деце.

Најупадљивије право усмерено против институционализованог насиља и рата повезано је с приговором савести у односу на војну обавезу. Њега признају многе земље уз различита објашњења и оправдања, упућујући на различите поступке с различитим исходима, укључив и последице које су у ствари казне. Нажалост, општа тежња да се приговор савести објасни као испољавање слободе савести оспорена је недавним укључивањем у Конвенцију о правима детета одредбе која дозвољава државама да регрутују малолетнике.

У супротном смислу, људска права се могу користити тако да се угрози мир. Према постојећем режиму људских права, државама се допушта да под одређеним условима ограничавају људска права ако тако штите неки важан интерес. Разлози, пак, због којих постојећи уговори о људским правима дозвољавају њихово

ограничавање не указују на то да су ограничења усмерена на заштиту мира. Они заправо упућују у другом правцу, на првенствену заштиту интереса националне државе. Многе државе остале су резервисане према чл. 20, ст. 1 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, који их обавезује да забране сваку пропаганду рата.

Мир и људска права могу се проучавати и у узрочно-последичној вези. Тада се више не расправља јесу ли они прихваћене и пожељне вредности и у ком су хијерархијском односу, већ о томе како утичу једно на друго. Може се тврдити да људска права воде миру, али се исто тако може рећи да нема мира без људских права. Последњи став може се протумачити тако што се каже да су људска права незаменљив услов мира, што значи да посебна вредност мира не може да се постигне без осигурања посебне вредности људских права. Међутим, може се протумачити и тако да мир не може да постоји без људских права. Људска права су тада саставни део мира, који се одређује позивањем на људска права, а мир и људска права се спајају у један вредносни склоп. Мир без људских права у том случају није само невероватан или немогућ – он постаје незамислив.

У обрнутом смеру постављају се питања да ли мир води поштовању и уживању људских права и могу ли се уопште људска права уживати без мира. У смислу историје општих идеолошких и политичких токова, о овој се узрочној вези почело говорити тек после изношења хипотезе о томе да људска права условљавају мир.

Према већини међународних инструмената о људским правима, поштовање људских права није зависно од предуслова мира. Штавише, цела грађевина хуманитарног права, то јест систем хуманитарних правила међународног права о оружаним сукобима (рату), која је саграђена пре кодификације права о људским правима, почивала је на уверењу да људска права треба посебно штитити *за време оружаног сукоба и без обзира на рајџ*. Хуманитарно право покушава да ограничи штету коју оружани сукоби причињавају уживању основних људских права.

Рат угрожава људска права. Мир је један од предуслова за пуно уживање људских права. Али, то не значи да се људска права не могу појмовно представити и без мира. Људска права и мир су одвојени скупови инструменталних вредности. Отуда је методолошки погрешно миром обухватити људска права или пак људским правима мир и то не би имало никакву педагошку или политичку сврху. Пошто су мир и људска права одвојене вредности, могуће је да једна од њих добије предност. Тако, на пример, у случају масовног кршења људских права, опасност од међународног сукоба постаје могућа. Нема сумње да одсуство мира, међународног и унут-

рашњег, у потпуности или делимично онемогућава уживање људских права. Међутим, колективно право на мир, како је формулисано у Декларацији од 1984. године, нема јасно правно значење и не може се претворити ни у какву смислену акцију. С друге стране, многа индивидуална права могу се користити ради одбране мира и спречавања људи и народа да у рату учествују.